

ВО УМЕТНОСТА НЕМА ЛАЖЕЊЕ

"Јас сум њосијојано немирна. Немирна сум кога гледам фантистично направени дела низ свештот. Може да консистирам дека ние, доколку се аистираати техничките недостатоци, аисолуитно нема од што да се срамиме. Найротив, реакцииште на публиката во Токио, на изложбата на македонската уметност "Зрачења", само го јошврдуваат ова мое мислење."

ФОРУМ: Некому му се битни датумите и годините, но за овој разговор тоа не мора да биде пресудно тукје да послужи како повод за почеток. Пред десет години го направи својот прв проект, откако претходно се стекна со солидно образование (филозофија и скулптура) на Филозофски факултет и на Факултетот за ликовни уметности. Како тогаш ти изгледаше патот што стоеше пред тебе? Дали патот што го измина е оној што си го замислила во почетокот?

● Па, не, воопшто немав некој зацртан пат. На пример, во почетокот бев фасцинирана од начинот на работа на **Ана Мендлестиа**, авторка од Њујорк, која своите проекти ги изведувала сосема сама, на напуштените места во природа. Тоа значи дека никој не можел непосредно да ги види нејзините проекти, освен преку документацијата. Ме воодушевуваше овој начин на работа, во смисла на потполна чистотија вис а вис публиката, општеството, комерцијализацијата на делото итн. На некој начин, тоа беше и можнојот приод - создавање уметност како еден вид сопствен ритуал, во суштина сосема херметичен. Јасно, тоа беше во почетокот, а потоа многу работи се изменија. Но, во глобала, јас сè уште го задржав тој личен однос кон делата, без оглед на тоа што ликовниот приод престана да ми биде онака фанатички. На пример, едно време помислата да употребувам вештачки материјали ме ужаснуваше, којзнае што би рекла тогаш кога некој би ми кажал дека еден ден ќе користам претежно силикон или компјутер.

Не можеше да стане збор за некој зацртан пат, затоа што начинот на работа ми зависеше од проект до проект и никогаш не знаев што ќе биде следното, што понекогаш може да биде многу незгодно. На пример, околу 1993 година воспоставив контакти со некој галериј во Њујорк, а кога 1997 отидов таму -лу-

фето ме беа вклучиле во некој проект на изведба на дела на отворен простор. Проблемот беше во тоа што јас во меѓувреме престанав да работам на отворен простор, па и покрај тоа што сè беше обезбедено - морав да ја откажам соработката.

Не дека пред тебе и пред твојата генерација немаше поединци и групи (Узуновски, Зеро...) кои се занимаваат со интервенции во просторот (на времето ги викавме хепенинзи), но ти и неколкумина други од твојата генерација посветите поголемо внимание на суштината на "материјалите", на новите технологии, на паралелните светови на предметите... Дали тоа ве дели од претходниците или, пак, има нешто што е континуитет?

● Сум размислувала за тоа прашање. Мислам дека не е неважно тоа што сум израсната меѓу апстрактни дела, а во меѓувреме сум присуствува на перформансите и хепенинзите кои ги праве **Зеро, Искра Грабул, Симон Шемов...**, па гледано од денешен агол, јас всушност на некој начин се надоврзувам на делата на **Глигор Стефанов и Петре Николоски**, првите години работејќи претежно со волна и со орган. Мошне е важно инсталацијата да се види директно, да се доживее и мислам дека од овој аспект е многу важно новите генерации коишто излегуваат од Академијата да имаат своевиден репер што ќе им помогне во почетокот. Континуитетот сепак постои, зашто гледано и во некои глобални рамки инсталацијата доживеа свој come back некаде во почетокот на 90-тите, што временски се поклопува со истиот процес кај нас. Сакам да кажам дека континуитетот на овој план беше прекинат и на поширок план. Многу ми е ќеф што за разлика од некој претходни години, кога Македонија заостануваше зад другите земји по неколку, па и по десетици години (на пример, импре-

Фотографија: Марко Георгиев и Керол Чо

сионизмот во Македонија се јавува дури во 20-тите) – денес можеме да се пофалиме дека на ликовен план чекориме рамо до рамо со другите земји. Причината ја гледам во драстично зголемената информираност на уметниците за она што се случува во светот, така што параметри веќе не ни се Белград, Загреб или Љубљана, како што било порано, туку светската сцена воопшто. Уметничкиот процес е процес на постојано експериментирање, истражување, нормално, доколку е оној вистинскиот, така што кога еднаш веќе ќе се започне – нема враќање и постојано се бараат форми со кои на најадекватен начин ликовно би се образувала идејата. Со други зборови – не е толку важна формата (на пр. употреба на технологија или не), важен е крајниот продукт – делото.

Со претходното прашање, без никаква сериозна намера, те "врзав" за заедничките, колективните појави во нашата ликовна средина. Но ти, дефинитивно, тешко се врзуваш за колективните феномени. Колку е тоа свесен избор?

● Кога работам, и на разработка на идејата и на реализација на проектот, не размислувам за тоа колку се врзуваам за колективните феномени. Едноставно го работам она што длабоко ме интригира, значи изборот е потполно несвесен.

Постојат автори во Македонија кои ми се блиски по сензибилитет, ама има автори како што се на пример: **Мона Хатум, Бил Вајола, Роберт Гобер, Ен Хамилтон, Луиз Буржуа** и др. кои ги чувствувам уште поблиски. Често ми се случувало кога ќе се сретнам со автор чие дело ме фасцинирало, тој да го каже истото за некое мое дело. Тој феномен, кога логично ќе се размисли, и не е толку чуден, ако се земе предвид дека станува збор за слични сензибилитети. Тоа е едно прекрасно чувство.

Со еден од твоите проекти експериментираше со феминизмот. Веднаш потоа твоето име го врзуваа за оваа социо-културолошка средина. Имаш ли потреба трајно да се определуваш или пак тоа го правиш толку колку што тоа може да те провоцира и да те инспирира за одредено лично набљудување и креирање на таквите појави?

● Од моето досегашно искуство, сум дошла до заклучок дека сум страшно подложна на промени, а мислам дека тоа е нужен предуслов за развој. Во овој контекст, повторно мојот период е индивидуалистички – се врзуваам за една идеја т.е. подобро кажано за одредена тема или концепција, којашто на некој начин ме заинтригирала (и само ако ма заинтригирала), само ако најдам некоја своја при-

каска во неа и тоа токму во тој период. Во уметноста нема лажење, барем мојот период е таков. Вие веројатно мислите на "Ехо и Нарцис..." на изложбата "Нарцизми" – мислам дека доколку на една изложба учествуваат само женски автори, тоа не значи дека таа изложба е феминистичка, иако феминизмот според мене има главно позитивни, но и некои негативни конотации. Сепак, можеби би било погодно да се каже дека, објективно гледајќи, моите дела имаат feeling од она што се нарекува female writing, односно на творештво кошто има карактеристики што се повообщачени за жените, како на пример: тактилност, сетиленост, емоционална обоеност итн. Тоа, пак, од друга страна, не значи дека истиот не можат да бидат карактеристики за творештвото на еден маж, па и обратно. Моментално многу ме интересира сајберфеминизмот, како специфичен уметнички и социолошки феномен.

Кога си ти во прашање, се разбира потпирајќи се на твоите референции од самостојните и групни изложби, имам чувство дека не ни недостига контактот со светот и дека можеме да бидеме сосема мирни кога е во прашање нашето претставување преку твоите дела. Дали си ти мирна во однос на она што го гледаш по "белиот свет", како достигнување во визуелните уметности?

● Јас сум постојано немирна. Немирна сум кога гледам фантастично направени дела низ светот. Може да констатирам дека ние, доколку се апстрахираме техничките недостатоци, апсолутно нема од што да се срамиме. Напротив, реакциите на публиката во Токио, на изложбата на македонската уметност "Зрачења", само го потврдуваат ова мое мислење. Немирна сум затоа што државата не посветува поголемо внимание на промоцијата на македонската уметност, затоа што за разлика од многу други подрачја во кои Македонија заостанува зад светот, уметноста и спортот се единствените кои можат онака достоинствено да ню претстават. Во овој контекст сметам дека е грев Македонија да не се појави со свој претставник во Сао Паоло или да не постое организирано доставување информации за македонската современа уметност којашто континуирано би се дистрибуирала низ светот.

Всушност, кога се презентираш на своите изложби, за кого настапуваш - за себе или за колективот, било да е тоа државата, галеријата, кураторот или групата артисти?

● Кога настапувам и во странство и "дома" – пред сю го претставувам делото и додека делото не се реализира она како треба, повторно не сум мирна.

Тоа е еден состав од односи и не би можела да ги издвојам еден од друг. Ако од некоја странска институција ме поканиле да изложам некое дело, нормално е, јасно и горда сум на тоа, дека јас ја претставувам Македонија.

Те интересира ли "креирањето" на културната политика? Што би направила кога во еден момент би била во можност да "креираш" таков амбиент?

● Професијата политичар со себе носи одредени карактерни, како и предуслови за соодветна едуцираност. Но, за жал, мал е бројот на оние кои го имаат истиот период или, пак, се работи за несамокритичност или за погрешно насочена мотивираност. Оваа земја има премногу политичари, а мојот став е дека секој треба да си ја врши својата професија. Немам намера да си ја жртвуваам мојата професија, таа многу ми значи и за мене таа е начин на живот. Ако, според некој критериуми, е докажано дека она што го работам е квалитетно, зошто да експериментирам во подрачја во кои сум потполен лаик, особено имајќи предвид дека се работи за многу одговорна работа? Во Македонија уметноста е на солидно ниво, а проблемот е во нашата неорганизираност и во паушалноста којашто е резултат на непостоењето критериуми, впрочем како и во сю друго. Треба да се воспостават критериуми, не може секој сè да знае, а ако ние не сме во состојба да ги поставиме критериумите, би можеле да се консултираме со стручни лица од надвор кои би можеле да помогнат во креирањето на една културна политика. Тогаш работите не би се изведувале по принципот кој за кого колку научил или разбраил, кој кому му се бендисува или која е личната корист, т.е. не по некој локални критериуми, туку според критериумите што важат низ целиот свет.

Зоран БОЈАРОВСКИ